

УДК 061.215 (477/83-25)

Білавич Іван

кандидат педагогічних наук, Ph.D,
викладач Варшавського медичного університету,
м. Варшава, Республіка Польща
ORCID: 0000-0003-4561-4690
e-mail: bilawicz@wp.pl

Білавич Галина

доктор педагогічних наук, професор,
професоркафедри початкової освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: 0000-0002-1555-0932
e-mail: ifosuhcvas@gmail.com

Борис Уляна

кандидат педагогічних наук, викладач
Коломийського педагогічного фахового коледжу
Івано-Франківської обласної ради,
м. Коломия, Україна
ORCID: 0000-0002-2670-8061
e-mail: ulaborus333@gmail.com

ГІГІЄНІЧНЕ ПРОСВІТНИЦТВО ДІТЕЙ ТА ДОРОСЛИХ У ГАЛИЧИНІ (КІНЕЦЬ ХІХ – 30-ТІ РР. ХХ СТ.) У КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті проаналізовано провідні тенденції гігієнічного просвітництва дітей і дорослих у Галичині кінця ХІХ – у 30-ті рр. ХХ ст., визначено можливості використання цього історичного досвіду за сучасних умов в Україні.

Наголошено, що рушійною силою гігієнічного просвітництва за досліджуваної доби виступили медичні та громадські діячі, освітяни, студенти, свідоме селянство, активістки жіночого руху, згуртовані в Українському гігієнічному товаристві, «Народній лічниці», Українському лікарському товаристві, «Медичній громаді», товаристві «Відродження», Українському

педагогічному товаристві «Рідна школа», «Просвіті», Союзі українок, «Академічній громаді», Товаристві імені Петра Могили інших українських громадських інституцій. Вони спрямовували свої сили на боротьбу з інфекційними захворюваннями; розвиток консультативної діяльності; запобігання поширенню інфекційним хворобам; гігієнічну освіту та просвітництво українців; медичну опіку жінки-матері, боротьбу з інфекційними недугами, зокрема туберкульозом, тощо. Зроблено висновок, що за досліджуваного періоду було створено ефективні форми, оригінальні механізми, засоби масового гігієнічного просвітництва дітей та дорослих, які реально вплинули на здоров'язбереження людей. Подібні заходи проводили і польські громадські товариства (у сфері боротьби проти туберкульозу інколи польські та українські товариства виступали спільним фронтом).

За умов поширення коронавірусної хвороби COVID-19, воєнного часу аналіз цього педагогічного ретродосвіду проєктує на розроблення наукової концепції гігієнічного просвітництва, що передбачає обґрунтування теоретичних підходів до вивчення цієї проблеми, створення цілісної комплексної державної програми, спрямованої на профілактику інфекційних недуг, відновлення генофонду українства, випрацювання чітких рекомендацій щодо дотримання гігієнічних норм та умов, проведення просвітницьких профілактичних заходів у закладах освіти для дітей та батьків, з-поміж дорослого населення, інформування про профілактику та особливості поширенням інфекційних захворювань за умов воєнних дій тощо.

Ключові слова: гігієнічне просвітництво, учні, дорослі, українські громадські товариства, освіта дорослих, гігієна, здоров'язбереження, Галичина.

Постановка проблеми. За умов воєнного стану, у якому нині перебуває Україна через повномасштабне вторгнення росії, а також поширення вірусу COVID-19 в Україні та світі, його модифікації, появи нових хвиль поширення хвороби, не завжди ефективних дій різних структур у боротьбі з коронавірусом, зростанням смертності з-поміж людей, ураження вірусом дітей тощо є потреба в активізації громадського чинника, який би допоміг державі, медичним працівникам зупинити поширення інфекційних захворювань, зменшити наслідки пандемії та основне – запобігти новим зараженням дітей, юнацтва та дорослих. Це можна зробити через масове громадське санітарно-гігієнічне просвітництво.

Подібний досвід за умов поширення інфекційних недуг наприкінці XIX – у 30-х рр. XX ст. мала Австро-Угорська імперія, Друга Річ Посполита та

Галичина, яка входила до їх складу. Зусиллями активістів, які належали до численних українських медичних (Українське гігієнічне товариство (УГТ), Українське лікарське товариство (УЛТ), «Медична громада»), культурно-освітніх, дитячо-юнацьких, благодійницьких, інших громадських організацій (Союз українок, «Сільський господар», Українське педагогічне товариство «Рідна школа» (УПТ «Рідна школа»), «Просвіта», «Академічна громада», Товариство імені Петра Могили, КАУМ «Орли» та ін.) було створено ефективні форми, оригінальні механізми, засоби масового гігієнічного просвітництва дітей і дорослих, які істотно вплинули на здоров'язбереження людей. Подібні заходи проводили і польські громадські товариства. А, до прикладу, на ниві боротьби проти туберкульозу інколи польські та українські громадські та наукові інституції виступали спільним фронтом.

Сьогодні важливо сформулювати з-поміж українства, особливо дітей, юнацтва, дорослих, переконання про необхідність дотримуватися санітарно-гігієнічних норм за умов воєнного часу. Для цього потрібно налагодити систему масового медичного просвітництва і пропаганди гігієнічних, здоров'язбережувальних знань.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Попри те, що в українській науці є вагомі напрацювання щодо дослідження проблеми здоров'язбереження дітей та дорослих у Галичині наприкінці XIX – у 30-х рр. XX ст. (Я. Ганіткевич, І. Даценко, Б. Савчук, Л. Сливка, Н. Федорак та ін.), однак додаткового з'ясування потребує питання ролі освітян, медичних працівників, громадських діячів, студентства, греко-католицького духовенства в поширенні гігієнічних знань українців наприкінці XIX – на початку XX сторіччя.

Мета статті – проаналізувати провідні тенденції гігієнічного просвітництва дітей і дорослих у Галичині кінця XIX – у 30-ті рр. XX ст. та визначити можливості використання цього історичного досвіду за умов сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Галичині, що належала до складу Австро-Угорщини, наприкінці XIX сторіччя склалася система масового громадського медичного просвітництва, що охоплювала всі напрями суспільної медичної опіки (санітарно-гігієнічний сегмент (санітарно-курортне оздоровлення, санітарно-гігієнічне просвітництво), рух тверезості, здоров'язбереження та тіловиховання тощо), яка постійно еволюціонувала та вдосконалювалася [2].

Важливу роль у цьому процесі громадського гігієнічного просвітництва виконувала «пропагандивно-інформаційні» (видавничі) секції українських громадських товариств, що спрямовували роботу в контексті поширення знань і популяризації матеріалів про здоров'язбереження. З-поміж основних засобів, методів та форм діяльності українських інституцій (лікарського спрямування, культурно-освітніх, дитячо-юнацьких, благодійницьких, ін.: «Просвіта», УПТ «Рідна школа», УГТ, УЛТ, «Медична громада», Союз українок, «Сільський господар», «Академічна громада», Товариство імені Петра Могили, КАУМ «Орли» та ін.) виокремлюємо такі: «відчити» (виголошення рефератів, виступи з доповідями); консультування людей; друковане слово (публікації в періодичній пресі у вигляді статей чи заміток, окремих рубрик); видання інформаційних листків («летючок», календарів тощо) та науково-популярної літератури у вигляді тематичних «книжечок»; організація «мандрівних» (пересувних) гігієнічних виставок; улаштування гігієнічних курсів; створення тематичних літературних творів; ілюстрування «гігієнічною тематикою» книг; організація свят, виставок тощо. Ці засоби гігієнічного просвітництва зазвичай використовували комплексно: лікарі, студенти-медики, освітяни чи громадські діячі, скеровуючись на «виклади» до сіл та містечок Галичини, везли із собою відповідну літературу, знайомили з періодичними виданнями, улаштовували мандрівні «гігієнічні» виставки тощо. Усі ці форми мали практичне спрямування: надавали дітям та дорослим необхідні практичні рекомендації щодо здоров'язбереження, більшість із них відбувалися селами здебільшого в неділю чи святкові дні в читальнях «Просвіти» чи приміщеннях інших українських товариств.

Наведемо окремі приклади гігієнічного просвітництва в Галичині досліджуваного періоду. В УГТ (1929–1939) – одному з наймолодших учасників руху за здоровий спосіб життя – гуртувалися українські медики (здебільшого українське студентство), котрі з-поміж іншого з великою самопосвятою працювали у сфері суспільної медичної опіки та охорони здоров'я, медичного забезпечення українців краю, пропагували з-поміж сільського населення основи гігієнічних знань, включалися разом з іншими українськими громадськими інституціями до здоров'язбережувальної просвітницької діяльності, безкоштовно як волонтери працювали в «Народній лічниці», українських школах, закладах дошкілля та позашкілля тощо[1; 2; 3; 6; 9; 13].

У краю діяли аналогічні польське та єврейське товариства, однак українці, особливо діти, були обділені їхньою увагою, а також опікою з боку держави. УГТ

відповідно до статуту виконувало такі суспільні завдання в галузі здоров'язбереження: поширювало гігієнічні знання з-поміж українства; разом із іншими товариствами медичного спрямування (УЛТ, «Медична громада») створювало мережу лікувально-профілактичних закладів, у яких безкоштовно надавали лікувально-консультативну допомогу людям; займалося підготовкою фахівців середнього рівня для роботи з-поміж мешканців міст і сіл (зокрема, «гігієністок» та ін.); залучало широкі верстви населення до розв'язання проблем народного здоров'я [9, с. 196–197]; видавало популярні брошури, місячник «Народне здоров'я» (з 1937 р.). УГТ організувало та налагодило функціонування низки закладів (амбулаторії, туберкульозні диспансери, «спортова» й «євгенічна порадня» (генетична лабораторія. – автори) у Львові тощо), задля оздоровлення дітей, дорослих, реабілітації хворих створювало вакаційні осередки (з-поміж них найвідоміша кліматична станція біля Підлютого (Рожнятівщина, нині Івано-Франківщина)).

Українське студентство, що належало до УГТ, налагодило тісні зв'язки з медичними секціями європейських студентських товариств (у Кракові, Познані, Вільні), з Польським гігієнічним товариством, польським Товариством боротьби з туберкульозом; єврейським Товариством охорони здоров'я у Львові, спеціалізованими видавництвами медичної періодики («Медичний архів», «Вісник Українського Червоного Хреста», «Шлях до здоров'я» з УРСР, «Здоров'я» та «Грузліца» з Варшави-Польщі). УГТ брало участь в Освітньому конгресі у Львові (1929), де відомий лікар, освітній та громадський діяч М. Панчишин оприлюднив результати досліджень у галузі здоров'язбереження українства в доповіді «Здорова сільська хата» [9, с.198–199]. Масштаби громадсько-гігієнічного просвітництва були значними: станом на 1931 р. активні члени товариства, з-поміж яких третину становили студенти, прочитали 150 рефератів, які прослухало понад 17 тисяч осіб; засновано «спортивно-лікарську порадню», яка проводила медичне обстеження українських спортсменів, надавала їм поради-рекомендації щодо ефективного тренування, удосконалення фізичного розвитку, здорового способу життя; відкрито «євгенічну порадню», яка надавала консультації щодо уникнення спадкових хвороб особам, котрі бажали вступити в шлюб (за думкою дослідника Я. Ганіткевича, це була «перша медико-генетична консультація ... яка повинна була сприяти покращанню генофонду нації»[5].

Наголосимо на здобутках УГТ щодо оздоровлення населення краю. Упродовж 1929–1930 рр. першими важливими заходами щодо

здоров'язбереження українства стало обстеження понад 30 сіл, які найбільше потерпали від інфекційних захворювань. Науковцями зроблено висновок: основна причина (у 80–90 % випадків) поширення «попештей» стала неізолюваність хворих від здорових людей. З огляду на це вектор гігієнічного просвітництва спрямували на пропаганду профілактики захворювань та догляду за хворими на інфекційні недуги, формування елементарних санітарно-гігієнічних знань у дітей та дорослих. Упродовж цього періоду за допомогою придбаних УГТ 35 рентгенографів обстежено майже третину сільських громад Галичини [3; 7; 8]. На підставі звітів з діяльності УГТ за 1929–1931 рр. стверджуємо про вагомі результати гігієнічного просвітництва з-поміж галицького населення: члени УГТ підготували близько 80 тематичних рефератів, виступили із понад 300 лекцій, провели десятки триденних лекторіїв. Учасниками цих заходів стало близько 40000–50000 осіб. Окрім цього, через друковану продукцію українські лікарі та студенти поширювали тисячі примірників «рефератів» (брошур, листівок) і «таблиць» (агітаційних плакатів), які в доступній формі знайомили дітей та дорослих із симптомами захворювань, надання допомоги хворим та заходи із запобігання виникненню і поширенню недуг [7; 8; 9], усе це викликало не тільки «живе зацікавлення справами здоров'я», а й формувало в українців усвідомлення потреби участі в здоров'язбережувальному русі [4, с. 319].

Український рух за здоров'язбереження – окрема сторінка в національній історії (більш докладно про це в наших окремих публікаціях [1; 2; 10; 13]). Здоров'язбережувальний рух українства особливо актуалізувався в грудні – місяці боротьби з туберкульозом у багатьох країнах Європи і в Галичині – за ініціативи Міжнародного антитуберкульозного союзу. Здійснення обстеження українського населення Галичини, вивчення умов проживання українців через анкетування засвідчило, що медична наука слугувала розвитку суспільної медичної опіки, реагувала на виклики часу та потреби життя, а також окреслювала напрями праці УГТ, УЛТ, «Медичної громади». У зв'язку з ліквідацією «гігієнічної неграмотності» населення виникла потреба активізації просвітницько-консультативної діяльності членів секції боротьби з туберкульозом: задля цього придбали 35 рентгенограм з різних форм туберкульозу органів людського та тваринного організмів, 34 макети з профілактики та епідеміології, 36 томів наукової літератури, улаштували десятки лекцій (1929 р. їх відвідало близько 13 тис. слухачів [3; 6; 7; 8; 9]).

Дієвою була участь студентів-медиків в антитуберкульозній і антиалкогольній кампаніях 1932 і 1933 рр.: лише у 1928–1933 рр. вони, за нашими даними, провели близько 530 «відчитів» на зазначену тематику в усіх повітах краю. У кожному такому заході пересічно брали участь 60–90 осіб. Улаштування спільно з УЛТ «протитуберкульозних» і санітарних курсів, курсів «швидкої допомоги», слухачі яких самі згодом виступали з лекціями селами, промовисто свідчить не тільки про реальний вагомий внесок студентства у формування уявлень про здоровий спосіб життя з-поміж українства [3; 6], а й про зародження такої освітньої форми як коучинг у галузі освіти дорослих, з огляду на це є підстави говорити про організацію неперервної гігієнічної освіти/громадського гігієнічного просвітництва в Галичині досліджуваного періоду.

Це освітнє явище – гігієнічна освіта дорослих – заслуговує сьогодні на особливу увагу, аналіз та вивчення, творче застосування за сучасних реалій. Такі «гігієнічні університети» у вигляді навчальних курсів (різної тривалості й спрямування) влаштовувало УГТ, УПТ «Рідна школа», «Сільський господар», «Просвіта», «Пласт», «Відродження», Союз українок та інші товариства: до прикладу, щорічно, починаючи з 1930 року, у грудні УГТ влаштовувало триденні протитуберкульозні курси, а шкільні лікарі й освітяни в навчальних закладах УПТ «Рідна школа» організовували «відчитову акцію»; санітарний курс для старших пластунок у Львові [9, с. 197–199; 10]; санітарно-гігієнічні курси для членів Кружка «Рідна Школа» ім. Ганни Барвінок, «Зорі», «Лугу» та інших з підготовки громадських пропагандистів-лекторів. Навчальні курси, на яких здобували відповідні знання та формували навички здоров'язбереження від 25 до 75 учасників, включали цикли лекцій з питань гігієни, поширених захворювань та догляд за хворими, лектори наголошували на ролі жінки в підтриманні здорового способу життя в сім'ї, гігієнічному вихованні дітей, знайомили учасників курсів із невідкладною допомогою під час небезпечних для життя станів, інформували про анатомію та фізіологію людини та ін.). Такі форми навчання вважаємо інноваційними, оскільки вже на початку 30-х рр. ХХ ст. активно здійснювався освітній коучинг у сфері гігієнічної освіти: слухачі курсів, здобувши відповідні знання та сформувавши фахові навички проведення просвітницької здоров'язбережувальної праці, ставали коучами/учителями-просвітниками для інших, отримавши посвідчення громадських пропагандистів здоров'я, вони, «гігієністи-суспільники», ставали дієвими учасниками руху за здоров'язбереження українців, розбудовували систему громадської медичної

опіки, гігієнічного просвітництва, створювали курси першої допомоги («при наглих випадках») тощо.

На окрему увагу заслуговують шестимісячні курси суспільних гігієністок, їх кваліфікуємо як важливу форму недержавної жіночої гігієнічної освіти, що була покликана підготувати молодший персонал, зокрема й помічників лікарів у протитуберкульозних порадах УГТ. Часопис «Українське юнацтво» активно анонсував такий фах [11; 12]. Навчання суспільних гігієністок складалося з теоретичного складника (вивчення анатомії, фізіології людини, загальної патології, бактеріології, основ антисептики і дезінфекції, біохімії, ендокринології, генетики, інфекційних захворювань, основ гігієни, охорони материнства і дитинства, догляд за хворими, невідкладної допомоги) та практичного компонента, що передбачав практичні заняття в шпиталі («Народній лічниці», відтак «Шпиталі «Народної лічниці» імені митрополита А. Шептицького»), де висококваліфіковані лікарі-«суспільники» здійснювали керівництво та передавали досвід юним медичним кадрам – здебільшого ученицям старших класів чи випускникам гімназій та народних шкіл, сестрам-монахиням, дівчатам та молодим жінкам. Після успішного складання випускного іспиту курсантки отримували посвідчення суспільних гігієністок, могли починати свою фахову діяльність як медичні сестри у шпиталях і поліклініках. До 1939 р. відбулося два курси, які закінчило близько 100 учасниць [1; 3; 6; 9].

По закінченні навчання українки активно включалися в громадську працю, ставали громадськими пропагандистами здоров'я, дієво допомагали на ниві здоров'язбереження населення: відвідували хворих удома, консультували дітей та дорослих, давали різні фахові поради тим, хто потребував медичної допомоги, роздавали безкоштовно ліки, виявляли нових хворих чи підозрілих на «на сухоти», проводили з ними роз'яснювальну роботу, скеровували до лікаря чи на рентгенологічне обстеження, як волонтери працювали в «Народній лічниці» у Львові тощо [9, с.212; 547].

Підготовкою кадрів для здійснення гігієнічного просвітництва займалися «Сільський господар», УПТ «Рідна школа» та інші громадські товариства, які влаштовували дво- і тримісячні курси сільських господинь, тут велику увагу надавали знанням і навичкам з ведення домашнього господарства, гігієни харчування, гігієни побуту, гігієни жінки тощо. До програми курсів входило і навчання догляду за хворими, дівчата та жінки здобували знання (а також формували уміння і навички) у галузі гінекології, акушерства, педіатрії, санітарії й гігієни. Виокремлюємо роль С. Парфанович, О. Кисілевської (головний

редактор часопису «Жіноча доля» (1925–1939 рр.)), О. Дучимінської та інших активісток українського жіночого руху в поширенні знань у ділянці гігієни та здоров'язбереження дітей та дорослих [13].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сьогодні є потреба не тільки поглибленого вивчення досліджуваної проблеми, а й підготовки працівників до організації медичної опіки населення за умов війни, пандемії, випрацювання нових освітніх програм для підготовки медиків-волонтерів, суспільних медичних працівників, освітян. Гігієнічне просвітництво має об'єднати все свідоме населення України. Пропагандистами-волонтерами та учасників цього руху повинні стати не тільки медичні працівники, студенти медичних закладів, а й учні шкіл, студенти коледжів, закладів вищої освіти, учителі, викладачі, громадські активісти, свідомі сільські мешканці, священники. З-поміж основних засобів, методів та форм діяльності, які можна використати за умов сьогодення, такі: «гігієнічні університети» для населення, особливо сільського, що спрямують роботу на поширення знань і популяризацію матеріалів про здоров'язбереження за умов пандемії COVID-19, інших інфекційних захворювань (зокрема і через мережу «Інтернет» та інші соціальні мережі); лекційна пропаганда гігієни та гігієнічних знань; консультування людей щодо запобігання поширенню хвороби, спричиненої вірусом COVID-19; гігієнічне просвітництво через друковане слово (через мережу «Інтернет»; публікації в періодичній пресі у вигляді статей чи заміток, окремих рубрик); створення електронного часопису «Твоє здоров'я»; видання інформаційних листків («летючок», агіток, листівок, календарів тощо) та науково-популярної літератури у вигляді тематичних книжечок; улаштування санітарно-гігієнічних курсів для населення; улаштування «протиковідних» курсів, курсів «швидкої допомоги» для медиків-волонтерів та освітян, зокрема із числа студентів, які згодом улаштовуватимуть таке навчання серед населення, особливо сільського; курсова підготовка суспільних волонтерів-гігієністів (різної тривалості й спрямування); введення до змісту освіти в школах курсу «Основи гігієни»; створення тематичних літературних творів; ілюстрування «гігієнічною тематикою» книг; масова пропаганда гігієнічних знань у мобільних додатках, створення тематичних роликів, комп'ютерних ігор; безкоштовна консультативна допомога людям з боку медиків-волонтерів; організація оздоровлювальних таборів, вакаційних осередків для дітей, юнацтва та дорослих, які перенесли COVID-19, здобули поранення на війні, у Карпатах; створення порадень для матерів (гігієнічне просвітництво матерів) щодо здоров'язбереження,

профілактики захворювань дітей; створення кооперативів здоров'я, де громада винаймала би сімейного лікаря та медсестру-гігієністку; організація безкоштовних профілактичних оглядів населення; забезпечення кожного закладу освіти лікарем; тощо.

На нашу думку, ці та інші масові громадські гігієнічні заходи сьогодні могли б компенсували прогалини в державній системі охорони здоров'я, спрямували зусилля на медичну опіку найменш захищених верств, зокрема сільського населення та дітей, на формування знань з основ гігієни і санітарії, запобігання виникненню і поширенню захворювань, спричинених вірусом COVID-19, на утвердження ідеї здоров'язбереження нації, усвідомлення важливості збереження її генофонду за умов війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білавич Г. В. Просвітництво дітей та дорослих у Західній Україні 1920-х – 1930-их років (санітарно-гігієнічний аспект). *Освітній простір України*. 2017. № 9. С. 7–12.
2. Білавич І. Внесок українських лікарів у розвиток вітчизняної науки та медичної опіки дітей і дорослих (кінець XIX – початок XX ст.). *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2015. Вип. 31. С. 25–33.
3. Від Українського Гігієнічного Товариства. *Діло*. 1929. 4 грудня. С. 5–6.
4. Воробець Т. На сторожі народного здоров'я (Філія Укр. Гігієнічного Т-ва в Тереховлі). *Тереховлянська земля. Історично-мемуарний збірник* / [ред. кол. Іван Винницький (голова) та ін.]. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: НТШ. Український архів, 1968. С. 317–321.
5. Ганіткевич Я. Українська медицина Львова до початку Другої світової війни. 2006. URL: ntsh.org/.../ukrayinska-medicina-lvova-do-pochatku-drugoyi-svitovoyi-viyni (дата звернення 05.11.2023)
6. 25-ліття «Народної Лічниці». Львів, 1930. 14 с.
7. Звіт з діяльності Українського гігієнічного т-ва у Львові за рік 1930/31. Львів, 1931. 8 с.
8. Звіт з діяльності Українського гігієнічного товариства у Львові за час від 21. 01. 1929 до 28. 11. 1930 рр. Львів, 1930. 12 с.
9. Осінчук Р. На стійці народного здоров'я. Українське Гігієнічне Товариство у Львові. *Матеріали до історії української медицини* / [гол. ред. В. Плющ]. Нью-Йорк; Мюнхен: Українське Лікарське Товариство Північної Америки, 1975. Т. 1. С. 191–224.
10. Савчук Б. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у XIX – 30-х роках XX ст. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 245 с.

11. Як працюють наші дівчата. Помічниця у лікарки. *Світмолоді*. 1936. Рік 4. Ч.1. С.8–10.

12. Як працюють наші дівчата. Доглядачка хорих (закінчення). *Світмолоді*. 1937. Ч.3. С.10–11.

13. Bilavych H., Bilawicz J., Slyvka L., Klepar M., Pantiuk M., Fedchyshyn N., Savchuk B. Sanitary and hygienic education of children and adults under the conditions of the covid-19 pandemic in measurement of the achievements of public medicine of Galicia (end of the XIX – 30s of the XX century). *Wiadomości Lekarskie*. 2021. Volume LXXIV. Issue 9. Part 1. P. 2222–2228.

REFERENCES

1. Bilavych H. V. Prosvitnytstvo ditei ta doroslykh u Zakhidnii Ukraini 1920-kh – 1930-ykh rokiv (sanitarno-hihiiienichniy aspekt) [Education of Children and Adults in Western Ukraine in the 1920s-1930s (Sanitary and Hygienic Aspect)]. *Osvitnii prostir Ukrainy*. 2017. No 9. S. 7–12. [in Ukrainian]

2. Bilavych I. Vnesok ukraïnskykh likariv u rozvytok vitchyznianoï nauky ta medychnoi opiky ditei i doroslykh (kinets XIX – pochatok XX st.) [The Contribution of Ukrainian Doctors to the Development of National Science and Medical Care for Children and Adults (end 19th – beginning 20th century)]. *Liudynoznavchi studii. Pedahohika*. 2015. Vyp. 31. S. 25–33. [in Ukrainian]

3. Vid Ukraïnskoho Hihiiienichnoho Tovarystva [From the Ukrainian Hygienic Society]. *Dilo*. 1929. 4 hrudnia. S. 5–6. [in Ukrainian]

4. Vorobets T. Na storozhi narodnoho zdorovia (Filiia Ukr. Hihiiienichnoho T-va v Terebovli) [On Guard of Public Health (Branch of the Ukrainian Hygienic Society in Terebovli)]. *Terebovlianska zemlia. Istorychno-memuarnyi zbirnyk* / [red. kol. Ivan Vynnytskyi (holova) ta in.]. Niu-York; Paryzh; Sidney; Toronto: NTSh. Ukraïnskyi arkhiv, 1968. S. 317–321. [in Ukrainian]

5. Hanitkevych Ya. Ukraïnska medytsyna Lvova do pochatku Druhoï svitovoi viiny [Ukrainian Medicine in Lviv Before the Second World War]. 2006. URL: ntsh.org/.../ukrayinska-medicina-lvova-do-pochatku-drugoyi-svitovoyi-viyni (data zvernennia 05.11.2023) [in Ukrainian]

6. 25-littia «Narodnoi Lichnytsi» [The 25th Anniversary of Narodna Lichnytsia]. Lviv, 1930. 14 s. [in Ukrainian]

7. Zvit z diïalnosti Ukraïnskoho hihiiienichnoho t-va u Lvovi za rik 1930/31 [Report on the Activities of the Ukrainian Hygienic Society in Lviv for the Year 1930/31]. Lviv, 1931. 8 s. [in Ukrainian]

8. Zvit z diïalnosti Ukraïnskoho hihiiienichnoho tovarystva u Lvovi za chas vid 21. 01. 1929 do 28. 11. 1930 r. [Report on the Activities of the Ukrainian Hygienic Society in Lviv from 21. 01. 1929 to 28. 11. 1930]. Lviv, 1930. 12 s. [in Ukrainian]

9. Osinchuk R. Na stiitsi narodnoho zdorovia. Ukraïnske Hihiiienichne Tovarystvo u Lvovi [At the Public Health Counter. Ukrainian Hygienic Society in

Lviv]. Materiialy do istorii ukrainskoi medytsyny / [hol. red. V. Pliushch]. Niu-York; Miunkhen: Ukrainske Likarske Tovarystvo Pivnichnoi Ameryky, 1975. T. 1. S. 191–224. [in Ukrainian]

10. Savchuk B. Korchma: alkoholna polityka i rukh tverezosti v Zakhidnii Ukraini u XIX – 30-kh rokakh XX st. [The Tavern: Alcohol Policy and the Sobriety Movement in Western Ukraine in the 19th - Thirties of the 20th Century] Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2001. 245 s. [in Ukrainian]

11. Yak pratsiuiut nashi divchata. Pomichnytsia u likarky [How Our Girls Work. A doctor's Assistant]. *Svitmolodi*. 1936. Rik 4. Ch.1. S.8–10. [in Ukrainian]

12. Yak pratsiuiut nashi divchata. Dohliadachka khorykh (zakinchennia) [How Our Girls Work. A Nurse for the Sick (the end)]. *Svitmolodi*. 1937. Ch.3. S.10–11. [in Ukrainian]

13. Bilavych N., Bilawicz J., Slyvka L., Klepar M., Pantiuk M., Fedchyshyn N., Savchuk V. Sanitary and Hygienic Education of Children and Adults Under the Conditions of the COVID-19 Pandemic in Measurement of the Achievements of Public Medicine of Galicia (end of the 19th – 30s of the 20th century). *Wiadomości Lekarskie*. 2021. Volume LXXIV. Issue 9. Part 1. P. 2222–2228.[in English]

HYGIENE EDUCATION OF CHILDREN AND ADULTS IN GALICIA (END OF THE 19th – 30s OF THE 20th CENTURY) IN THE CONTEXT OF THE PRESENT

Ivan Bilawicz

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D, Assistant of the
Warsaw Medical University,
Warsaw, Polska
ORCID: 0000-0003-4561-4690
e-mail: bilawicz@wp.pl

Halyna Bilavych

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at
Department of Primary Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1555-0932
e-mail: ifosuhcvas@gmail.com

Borys Uliana

Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of the
Kolomyia Pedagogical Proffecional College of
Ivano-Frankivsk Regional Council,
Kolomyia, Ukraine

Abstract. The article analyzes the leading trends in hygiene education for children and adults in Galicia from the end of the 19th to the 1930s. It identifies the potential use of this historical experience in contemporary conditions in Ukraine. Emphasizing that the driving force behind hygiene education during the studied period included medical and social activists, educators, students, conscious peasants, women's movement activists, united in the Ukrainian Hygienic Society, «Narodna Lichnytsia» («People's Hospital»), Ukrainian Medical Society, «Medychna Hromada» («Medical Community»), «Vidrodzhennia» («Revival»), Ukrainian Pedagogical Society «Ridna Shkola» («Native School»), «Prosvita», «Akademichna Hromada» («Academic Community»), Petro Mohyla Society, «Sil'skyi Hospodar» («Farmer»), «Soiuzukrainok» (Union of Ukrainian Women), and other Ukrainian civic institutions. They directed their efforts towards combating infectious diseases, developing advisory activities, preventing the spread of infections, providing hygiene education for Ukrainians, maternal medical care, fighting infectious diseases such as tuberculosis, and more. The conclusion is drawn that effective forms, original mechanisms, and means of mass hygiene education for children and adults were created during the researched period, significantly influencing public health. Similar initiatives were undertaken by Polish civic societies (sometimes Polish and Ukrainian societies collaborated in the fight against tuberculosis). In the context of the spread of the COVID-19 coronavirus and wartime conditions, the analysis of this pedagogical retro-experience is projected onto the development of a scientific concept of hygiene education. This involves substantiating theoretical approaches to studying this issue, creating a comprehensive state program aimed at preventing infectious diseases, restoring the gene pool of Ukrainians, formulating clear recommendations for adhering to hygiene norms and conditions, conducting educational preventive measures in educational institutions for children and parents, among the adult population, and providing information on the prevention and characteristics of the spread of infectious diseases in wartime conditions, and more.

Keywords: hygiene education, students, adults, Ukrainian civic societies, adult education, hygiene, health preservation, Galicia.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2023 р.